

ГРОШІ ТА ЦИВІЛІЗОВАНЕ ЛЮДСТВО

Актуальність теми дослідження. Гроші – це специфічний товар, спеціальна споживча вартість якого робить його загальним еквівалентом товарів, перетворюючи на капітал [1, с. 94-110]. Окрім чисто економічних функцій (міра вартості, засіб обігу, платежу, нагромадження, функція світових грошей), гроші є фактором формування психіки людини у виживанні, існуванні, самозадоволенні, посіданні певного статусу в суспільстві тощо.

Мета дослідження полягає у вивченні теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо вивчення зв'язків сучасної людини з матеріальними цінностями, які реалізуються через гроші. Втілення мети обумовлює вирішення таких **завдань**: дослідити зміст і природу грошей як феномена, який безпосередньо впливає на розвиток та функціонування культури як соціального буття людини; визначити місце феномена грошей у розвитку соціального буття як чинника, що визначає сенс людського життя; вивчити безпосередній зв'язок грошей з цивілізованим людством. **Об'єктом дослідження** виступає феномен грошей як прояв буття цивілізованої людини. **Предметом дослідження** є соціально-філософський аналіз грошей як цінності, що є невід'ємним фактором соціального буття. Протягом багатьох століть становлення культури і цивілізації гроші в різних контекстах поставали предметом дослідження в працях Платона, Арістотеля, Д. Юма, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, В. Зомбарта та багатьох інших. До змісту цього феномена зверталися економісти та соціологи, правознавці та історики, літератори та психологи. Однак навіть сьогодні проблема грошей є актуальною та однією з найменш розкритих у філософії. Порівнюючи гроші з іншими матеріальними благами, А.Шопенгауер підкреслював, що тільки гроші – абсолютне благо: вони відповідають «не будь-якій потребі *in concreto*, а потребі взагалі, *in abstracto*» [4, с. 14]. Інформаційна унікальність грошей виражається в їх універсальності, а також у своєрідному прояві цілісності, що трансформується у здатність поєднувати і водночас роз'єднувати людей. Характеристику грошей як соціально-психологічного феномена дає Ф.Хайек. На його думку, гроші – найабстрактніший з усіх економічних інститутів, через який опосередковуються найзагальніші, непрямі, віддалені наслідки індивідуальних дій, що сприймаються почуттєво. За їх допомогою те, що сприймається почуттєво, заміщується абстрактними поняттями, в яких сформульовані правила, котрі керують економічною діяльністю [7, с. 256]. Висвітлення та дослідження грошей з економічної та психологічної точки зору зустрічаються в науковій літературі не часто і потребують детальнішого аналізу.

Гроші – це особлива економіко-психологічна реальність, особливий символ. Їх своєрідність проявляється в тому, що в них збігається матеріальне й ідеальне, річ і думка, і це забезпечує їх об'єктивну і суб'єктивну представлену у свідомості загальну сутність. Система грошових комунікативних дій справляє потужний вплив на поведінку окремих індивідів, соціальних груп і суспільства загалом. Вивчаючи особливості поведінки людей, які виявляються у зв'язку зі ставленням до грошей, психологи зіставляють їх із цінностями, соціальними уявленнями, особистісними якостями людей. За допомогою модифікованої методики Р. Кеттела з'ясовано, що діти з високою самооцінкою надають меншого значення факторам престижу, грошам, а з низькою – ховаються за грошима, прагнуть з їхньою допомогою зміцнити своє соціальне становище, як в очах оточуючих, так і у власних очах. Тривожність виражається в занепокоєнні стосовно витрат, економії, фантазуванні на тему грошей. Ці результати отримані внаслідок тестування школярів, які, вступаючи лише в окремі економічні зв'язки, демонструють перевагу особистісних детермінант у грошовій поведінці. Аналогічне явище спостерігається і в групах дорослих [8, с. 352].

Суспільна практика свідчить, що гроші є важливим регулюючим і детермінуючим механізмом процесу економічної соціалізації людини. У формі засобу оплати праці вони завжди значною мірою визначали соціальний статус людини та її можливості. Рівень доходів і якість життя, зумовлені соціально стратифікаційною функцією грошей, регулюють соціальні та міжособистісні відносини між людьми, зумовлюють вибір особистістю моделі економічної, політичної та моральної поведінки. Ставлення до грошей, яке визначається характером їх використання, зумовлює психологічний економічний тип особистості. У психології розроблено різні грошові типології особистості. Зокрема в типології, оформленій Мерріл і Рейд в результаті аналізу праць К. Г. Юнга, представлено чотири типи, які проявляють характерні особливості відносин і поведінки у фінансовій сфері: «чуттєві»

(наївний тип) – люди чутливі, приємні, але імпульсивні, недисципліновані, егоїстичні. У фінансовій сфері їм властиво вважати гроші шкідливими для відносин і уникали їх; «думаючі» (аналітичний тип) – наполегливі, вимогливі, але нерішучі, ригідні і розбірливі. У фінансових питаннях схильні перестраховуватися і зволікати з ухваленням рішень та їх реалізацією; цінують безпеку над усе; «сприймаючі» (імпульсивний тип) – реалістичні, незалежні, але жорстокі, владні і різкі. У фінансових справах рішучі й вимогливі, схильні переоцінювати свої можливості; «інтуїтивні» (експресивний тип) – інтуїтивні, честолюбні люди, ентузіасти, але імпульсивні, недисципліновані, егоїстичні. У фінансових питаннях схильні бути оптимістами, їм подобається бути популярними [3, с. 160]. Отже, якщо виокремити ключові символи грошей у наведеній типології, то для «чуттєвих» гроші – моральне зло або конфлікт; для «думаючих» – безпека; для «сприймаючих» – свобода і влада; для «інтуїтивних» – самоствердження, престиж.

Система поглядів на гроші може змінюватися з віком та зі ступенем набуття життєвого досвіду. Коли індивід поступово пізнає, що далеко не всі блага і стимули в житті пов'язані з оплатою (наприклад, симпатія, любов, самореалізація особистості), його інтерес до грошей відносно скорочується. Зростання впливу грошей на всі сторони суспільного життя – безперечний об'єктивний процес. Небачені можливості, які здобула сьогодні людина, руйнування традиційних моделей життя, конституювання нових соціальних структур – усе це має грошове вираження. Монетарний аспект мають усі прояви сутнісних сил і потреб сучасної людини: професійна діяльність і дозвілля, освіта, мистецтво і наука, користування матеріальними благами, навіть життя і смерть – усе це має грошовий еквівалент. В аналізі природи грошей, за теорією комунікації, грошові знаки можна розглядати як символи, що в перетвореній формі репрезентують значення речей для людини.

Гроші, безперечно, є цінністю. Однак казати про реальну їх вартість можна було лише тоді, коли вони існували у формі благородних металів (золота, срібла), так званих повноцінних грошей. Перехід до інших форм грошей (монети, банкноти), які мають лише номінальну вартість, перетворив їх на знак, символ, носія інформації. У світі речей важко знайти щось символічніше, ніж гроші, а з виникненням так званих електронних грошей, удосконаленням різних форм бухгалтерії, гроші втратили будь-яку конкретність, перетворилися на чисту умовність. Оскільки значення і суть грошей не залежать від форми їх матеріального втілення (гроші – абсолютна ідеальність), вони є цінністю, продовжують бути засобом і метою обміну. Володіючи властивістю загальної обміну, гроші стають не тільки цінністю, а й мірою вартості обмінних благ – «мірою всіх речей». Вони виражають якісну безмежність можливого в діях людей, виступають стимулом і спонукальним мотивом багатьох видів діяльності.

Гроші є продуктом суспільства, його витвором, за який воно має нести відповідальність. Людина мусить збагнути їх справжнє місце і роль у своєму житті й бутті суспільства, навчитися керувати ними на основі поєднання можливостей сучасної економічної науки (з її практичною спрямованістю) і філософії (з її спрямуванням на пізнання цілісного світу). Розвиток економічної системи не може відбуватися стало, з однаковими параметрами та відповідними показниками [9, с. 5].

Висновки. Посівши місце універсальної ланки між суб'єктами економічних відносин, гроші позначають не природну, а соціальну значущість речей, а отже, виступають як інформаційний інструмент у соціальній комунікації. Таким чином, гроші слід розглядати не тільки як категорію економічного обміну, але і як цінність, що впливає на людське буття, що також дозволяє пізнавати і саму людину. Гроші – це цінність, яка функціонує в якості фундаментального засобу комунікації соціуму, системи елементів й відносин організації людської життєдіяльності у вигляді господарства.

Література

1. Гальчинский А. С. *Основи економічної теорії: підручник* / А. С. Гальчинський, Є. П. Єценко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища школа, 1995. – 471 с.
2. *Гроші в контексті аксіологічного аналізу* // Мандрівець. – 2008. – №4(75). – С. 34–37.
3. Дейнека О. С. *Экономическая психология : учеб. пособие* / О. С. Дейнека. – СПб. : Питер, 2000. – 160 с.
4. Силласте Г. Г. *Экономическая социология : учеб. пособие* / Г. Г. Силласте. – М. : Гардарика, 2005. – 176 с.

5. Скринник З. Е. У грошей своя філософія / З. Е. Скринник // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 10. – С. 44–47.
6. Семенов М. Ю. Исследование понятия «деньги» методом ассоциативного эксперимента / М. Ю. Семенов // Вестник Омского университета. – 2003. – № 3. – С. 139–142.
7. Туган-Барановський М. І. Паперові гроші та метал / М. І. Туган-Барановський. – К. : КНЕУ. – 2004 – 198 с.
8. Фернам А. Деньги. Психология денег и финансового поведения / А. Фернам, М. Аргайл. – СПб. : Прайм–ЕВРОЗНАК, 2005. – 352 с.
9. Черевко Г. Вплив заходів державної антикризової політики на соціальний розвиток українського села / Г. Черевко, П. Войтович // Аграрна економіка. – 2013. – Т. 6, №3–4. – С. 4–9.
10. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Гроші та християнин: Євангельський контекст / Тетяна Вікторівна Гончарук, Михайлина Леонівна Шумка // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28 – 29 травня 2012 року, Львів) / Редколегія. Відп. секретар З. С. Скринник. – Львів, 2012. – 617 с. – С. 372-382.
11. Шумка М., Гончарук Т. Рефлексія феномену грошей / Михайлина Шумка, Тетяна Гончарук // Матеріали Міжнародних філософсько-економічних читань 20-21 травня 2009 року, Львів. – С. 112-117.
12. Шумка М., Гончарук Т. Основні ідеї прагматизму: істинність чи корисність / Михайлина Шумка, Тетяна Гончарук // Матеріали III Міжнародних філософсько-економічних читань 25-26 травня 2010 року, Львів.
13. Томахів В. Гроші як чинник глобалізації [Електронний ресурс] / Володимир Томахів // Мандрівець. – 2008. – № 4. – С. 67-71.